

ПОВІДОМЛЕННЯ: ПРО ПРИНЦИПИ ВИТЛУМАЧЕННЯ ТЕКСТУ

12-14 травня 2007 року під проводом міського товариства «Одеська гуманітарна традиція» разом з філософським факультетом Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова відбувся науково-освітній семінар «Стратегії інтерпретації тексту: методи і межі їхнього застосування. "Ніс" М. В. Гоголя». На ньому впродовж трьох днів учасниками товариства демонструвалися продуктивні можливості різних стратегій витлумачення текстів на прикладі роботи з однією повістю. Матеріали цієї безпрецедентної науково-освітньої події стали підставою для більшості статей, що друкуються в цьому розділі збірника.

Видається за доцільне сформулювати певні теоретичні засади, що з них виходили учасники семінару в своєму ставленні до витлумачення тексту.

Перш за все важливим для даної дослідницької роботи було розрізнення тексту і твору, відповідно до концепції Р. Барта. Під текстом розуміли систему знаків, що має внутрішню організацію (структуру), межі і смисл, або тематичну єдність, за М. Бахтінім. Текст можна розглядати як машину продукування смислів, як місце взаємодії різних текстів, внаслідок чого він має багато смислів. Щодо тексту емпірична авторська інтенція позбувається своєї смислороджуючої ролі, тобто саме щодо тексту «автор помер».

Твір – це художній світ, що має свою просторово-часову впорядкованість, є населеним персонажами, наповненим подіями. Несе в собі, як наслідок авторського задуму, певний смисл.

Таке розрізнення значуще для будь-якої дослідницької стратегії, що має на меті з'ясування смислу, але рухатися дослідник буде по-різному, в залежності від застосованого методу: або від твору до тексту, як в структуралізмі або постструктуралізмі, або від тексту до твору, як в герменевтиці.

Важливо також для всіх випадків витлумачення розрізнити значення як зміст елементів тексту, що має стійкий, усталений характер і закріпленість у мові, і смисл як зміст тексту, що виникає як певна надбудова над рівнем значень внаслідок їхньої взаємодії, що має унікальний характер в межах певного контексту, формується в мовленні. В межах тексту значення і відношення між ними стають знаками смислу. Досягнути смисл можливо на підставі розшифрування характеру цих знакових відношень. Якщо усвідомити, що текст – децю більше, аніж проста лінійна послідовність фраз, а структурована цілісність, яка може бути створена в різні способи, то стане зрозумілим, що може

існувати множинність витлумачень тексту навіть в межах однієї стратегії. Виходить, що взагалі можна говорити разом із П. Рікером про текстуальну полісемію. При цьому важливо пам'ятати принцип текстуального аналізу: виходити завжди перш за все із самого тексту.

Продуктивним чинником виявлення смислу виступає контекст – система відношень даного тексту з іншими текстами різної природи, що забезпечує розкриття певного смислу. Той самий текст в різних контекстах набуває відмінного смислу. Можна виділити три види контексту: мікроконтекст як найближче безпосереднє оточення тексту (для слова – речення, для речення – абзац і т. ін.); макроконтекст – історична соціально-культурна ситуація, що в ній був створений текст; діалогічний контекст – це контекст нового читання і витлумачення тексту, що пов'язаний із ситуацією того, хто сприймає текст. Методологія контекстуального аналізу передбачає витлумачення знаків тексту в усіх зазначених контекстах. Кінець кінцем розуміння смислу найчастіше досягається внаслідок взаємопрояснення контекстів, як писав М. Бахтін.

Різні дослідницькі пропозиції по-різному встановлюють контекстуальні відношення текстів. Так, герменевтика, що виходить із завдання досягнення конкретного смислу твору на підставі витлумачення тексту, шукає в тексті вказівки на певні контекстуальні зв'язки, бо саме визначеність контексту зумовлює той чи інший смисл. Структуралізм намагається обмежити контекстуальні впливи на формування смислу, відкриваючи в самому тексті інваріантні структури, опозиції, повторення, що стають підставою для смислу. Деконструкція розглядає текст водночас в усіх можливих контекстах, що розвиває визначеність його смислу і створює умови для аналізу самого тексту як генератора множинних смислів та фабрики слідів інших текстів.

В усякому разі виходить, що текст несе в собі не просто потенційні смисли, а в самому собі містить всі вказівки на можливі контексти, кожен з яких актуалізує певну частину внутрішньотекстових зв'язків, що й стає підставою досягнення смислу тексту.

Кожний метод роботи із текстом формулює свою власну мету дослідження; ці цілі можна розташувати між пошуком трансцендентальних умов можливості смислу і деконструктивним зусиллям зробити очевидною дійсність організації дискурсу.

Неллі Іванова-Георгієвська